

Atatürk ve Macar Başkanı Gyula Gömbös

Melek ÇOLAK*

ÖZ

Atatürk'ün çağdaşı bir devlet adamı olan ve Macaristan'da 1932 yılında iktidara gelen Macar Başbakanı Gyula Gömbös, revizyonist bir politika izlemiş, Almanya ve İtalya ile anlaşmıştır. Atatürk'ün hayranı olan Gömbös, 1933 yılında Balkanlarda Türk - Bulgar yakınlaşmasını sağlamak için Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

Gömbös bu ziyaret sonunda, gelişmekte olan Türk-Macar kültürel ve ekonomik ilişkilerini sağlamlaştırmasına rağmen, siyasi bağlamda Türkiye'nin desteğini alamamıştır.

Bu çalışmada Gömbös'ün iktidara gelişi, izlediği politika, Atatürk ve devrimlerine olan hayranlığı ve Türkiye'yi ziyareti çerçevesinde her iki ülke arasında cereyan eden kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkiler, özellikle Macar Milli Arşivi'nde (MOL) bulunan belgelere ve Macarca kaynaklara dayanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Gyula Gömbös, Türkiye, Macaristan, Balkan Paktı, revizyonizm.

ABSTRACT

Atatürk and Hungarian Prime Minister, Gyula Gömbös

The Hungarian Prime Minister, Gyula Gömbös, who was contemporary to Atatürk and came to power in 1932, pursued a revisionist policy and signed agreements with Italy and Germany. An admirer of Atatürk, Gömbös visited Turkey in 1933 to establish closer relations between Turkey and Bulgaria in the Balkans.

With this visit, though Gömbös fortified already improving Turkish-Hungarian cultural and economic relations, he could not obtain the political support of Turkey.

In this study, based principally on the documents found in Hungarian National Archive (HNA) and Hungarian sources, Gömbös' coming to power, policies he followed, his admiration for Atatürk's revolutions

* Doç. Dr., Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi / MUĞLA, e-posta: tunam10@gmail.com

and cultural, economic, and political relations developing within the context of his visit to Turkey are investigated.

Key Words: Atatürk, Gyula Gömbös, Turkey, Hungary, Balkan Pact, revisionism.

I. Gyula Gömbös Hükümeti (1932-1936) ve Macaristan

Macaristan'da 1932 sonbaharında başbakanlıktan ayrılan Gyula Károlyi'den hükümeti devralan Gyula Gömbös¹, 1 Ekim 1932'de büyük toprak sahipleri ve askeri çevrelerin desteğiyle başbakan oldu.² Zaten iktidara ait düzen bunalımını geleneksel araçlarla Károlyi hükümetinin çözmeye muktedir olamadığı açığa çıktığı zaman hakim sınıflar "güçlü el" olarak bilinen ve hükümet partisine 1928'de geri dönen, hatıta hükümete de giren Gyula Gömbös'ün³ önüne iktidar yolunu açmışlardı.³ Gömbös'ü başbakanlığa atayan Macaristan'ın Kral naibi Miklós Horthy⁴, hatıralarında "çok değerli bir subay ve renkli bir kişilik" olarak tanımladığı Gömbös'ün, hareketlerini kendi bakış açısıyla gittikçe daha az uzlaştırabilmesine rağmen István Bethlen⁵ (bkz. Ek I, Ek II) ve birçok başka lider politikacının da onun yanında tavır almasından sonra, başbakanlığa atama kararında, Gömbös'ün Milli Savunma Bakanlığı sırasında ulaştığı kesinlikle tartışma götürmeyen başarılarının etki yaptığını belirtmektedir.⁴ Gömbös hü-

1 *Bethlen István Emlékirata 1944*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1988, s.123.

2 *Magyar Életrajzi Lexikon, Első Kötet*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967, s.613.

* Gyula Gömbös (Murga 26 Aralık 1886-Münih 6 Ekim 1936): Meslekten gelme asker olan Gyula Gömbös, I. Dünya Savaşı bitimine kadar yüzbaşı rütbesine ulaştı. 1918 Ekim Devrimi sonrası Macar Milli Savunma Bakanlığında görev yaptı. Politik kariyeri 1919 yılında Macaristan Silahlı Kuvvetler Birliği (Magyar Országos Vederő Egylet :MOVE) Başkanlığına seçildiği zaman başladı. Viyana'da karşı devrimci komitenin düzenlenmesinde yer aldı. Konsey Cumhuriyeti (Tanácsköztársaság) zamanında Szeged Karşı Devrimci Hükümetin Milli Savunma Müsteşarı, 1919 Temmuzundan itibaren Viyana'da Szeged Hükümeti vekili oldu. Miklós Horthy'nin gizli taraftarı idi. 1920'de Törökszentmiklós'da Küçük Mülk Sahibi Köylü Partisi (Kisgazdapártja) programıyla milletvekilliğini kazandı. 1922'de István Bethlen'in partisine girdi. 1923 yılında hükümet partisinden çıkarak Macar Ulusal Bağımsızlık Partisini (A Magyar Nemzeti Függetlenségi Pártja) kurdu. 1928'de István Bethlen'le anlaştı. Birlik Partisine (Egységes Pártja) geri döndü ve Milli Savunma Müsteşarı oldu. 10 Ekim 1929'dan itibaren Bethlen ve Károlyi Hükümetinde Milli Savunma Bakanı idi. 1 Ekim 1932'den itibaren Macaristan başbakanı olan Gömbös, 14 Mayıs 1936'dan itibaren gittikçe ağırlaşan böbrek rahatsızlığı nedeniyle 6 Ekim 1936'da Münih'te vefat etti (*Magyar Életrajzi Lexikon*, s.613).

3 *Magyarország Története 1918-1975*, Szerzők: Balogh Sándor, Gergely Jenő, Izsák Lajos, Föglein Gizella, Második Kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest 1988, s.80.

** Miklós Horthy (18 Haziran 1868 Kenderes- 9 Şubat 1957 Estoril, Portekiz): 1920-1944 yılları arasında Macaristan Kral naibi. (*Magyar Életrajzi, Lexikon*, s.741).

***István Bethlen (1874-1947): 14 Nisan 1921 ile 24 Ağustos 1931 tarihleri arasında Macaristan Başbakanı. (*Magyar Életrajzi Lexikon*, s.206-207; *Magyarország Története 1918-1975*, s.340-341).

4 Miklós Horthy, *Emlékirataim*, Budapest, 1990, s.178-179.

kümeti dönemini değerlendiren Pirooska Ördög onun iktidara gelişini şöyle açıklamaktadır:⁵

“Macar egemen sınıfları ondan ülkeyi bunalımdan çıkarmasını ve bununla hakimiyetini pekiştirmesini belediler. Bunun yararına ve bunun gerçekleştirilmesi sırasında Bethlen’e ait denge politikasının esasına hizmet eden büyük sermaye ve büyük toprak mülkiyetinin temel çıkar birliği olarak, zorunlu uzlaşma yolundan ayrılmaması halinde totaliter faşizmin uygulamaya konulmasına yönelik planı da kabul etmeye hazırıldılar.”

Böylece Gömbös’ün hükümete adım atışı Macaristan’ın sosyal demokrat idarecilerinin de farkına vardıkları yeni bir çizgiyi haber veriyordu.⁶

Gömbös iktidara gelince 95 maddeden oluşan programını yayımladı. Hükümetin yetki alanının genişlemesi hakkında kanun getirdi. Hükümet partisini yeniden örgütledi. Önlemleri, total faşizmin inşası için yaşama geçirtti.⁷ İtalyan korporatif düzeninin Macar versiyonunu uygulamayı istedi.⁸

Gömbös’ün hükümet politikasından birisi, açık bir şekilde ilan edilen temel ilke olarak Trianon Antlaşması’nın revizyonu idi.⁹ Çünkü I. Dünya Savaşı’ndan sonra 4 Haziran 1920’de imzalanan Trianon Antlaşması ile Macaristan’ın büyük toprak kaybı nedeniyle yaşam güçleşmiş; Macarlar zorla dikte olunan bu durumu asla kabul etmemişlerdi.¹⁰ Gömbös barışın revizyonu sloganını ortaya attığı zaman, tarihi Macaristan’ı yeniden elde etme düşüncesine sığınmıştı.¹¹ Bir bakıma Macaristan’da “toplumsal hoşnutsuzluğun milliyetçilikle olan karışımı” deniyordu.¹² Budapeşte Türk Elçiliğinden gelen 1933 yılına ait raporda da Gömbös’ün başbakanlığa geldiğinden beri revizyonun daha çok konu olmaya başladığı vurgulanmaktadır.¹³

5 Pirooska Ördög, *A Szakszervezetek Antifasiszta Tévékenysége a Gömbös-Kormány Idején*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1977, s.26.

6 Ördög, *a.g.e.*, s.26.

7 *Magyar Életrajzi Lexikon*, s.613.

8 Tibor Érenyi, János Kende, Lajos Varga, *Fél Évszázad A Szociáldemokrácia Története Magyarországon 1868-1919*, Politikátörténeti Intézet, 1990, s.318; Dezső Csepányi, *A Gömbös Kormány Szociálpolitikája, 1935-1936*, Szeged, 1966, s.10; Ördög, s.26.

9 Sándor Kánya, *Gömbös Kísérlete Totális Fasisztá Diktatúra Megteremtésére*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1968, s.195.

10 Melek Çolak, “Macaristan’da Revizyonizm ve Balkan Pakti Çerçevesinde Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı:8, Yıl:4, 2005, s.4.

11 *Magyarország Története 1918-1975*, s.81.

12 *Fél Évszázad A Szociáldemokrácia Története Magyarországon 1868-1919*, s.318.

13 *BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)*: Fon Adı: Muamelat Genel Müdürlüğü 30.10.0.0, Yer adı: 232.566.6, Dosya:421/48, Budapeşte Elçiliği 1933 Yılı Raporu.

Gömbös iç politikaya ait düşüncelerini, ekonomik bunalımdan düze çıkmaya hizmet eden etkili ekonomi politikasıyla ve revizyoncu dış politikasıyla destekledi.¹⁴ Gömbös hükümetinin temel amaçlarından biri revizyon hedefinin gerçekleşmesi için müttefik aranmasıydı. Orta ve Güneydoğu Avrupa'yı etkisine almaya çabalayan faşist İtalya'nın desteğini, Macar revizyon istemleri için, Bethlen hükümeti sağlamıştı. Gömbös de İtalya ile olan ilişkileri derinleştirmeye çabaladı. Bununla beraber Hitler'in iktidara gelmesinden sonra Versay'a ait barış düzenini etkisiz hale getiren Nazi Almanya'sının kazanılması Gömbös hükümetinin temel dış politika hedefine dönüştü.¹⁵ "Roma-Berlin Mihveri" tanımını ilk önce Gömbös kullandı.¹⁶ Ve dış politikasında "Mihver" olarak adlandırılan bu Alman-İtalyan ittifakına yaslandı.¹⁷ Başbakanlığının ilk 2,5 yılında diktatörlük meyli görünmeye başlayan ve otokrat kişiliği olan Gömbös üzerinde, Hitler ve Mussolini örneği büyük etki yaptı.¹⁸ Gömbös'ün idolü Mussolini idi.¹⁹ Gömbös 1933 Haziranında* Hitler'i ziyaret etti. Görüşmelerin sonucu olarak Macar zirai ihracatının önüne, ülkedeki tarımsal bunalımın üstesinden gelmeye yardım eden Alman pazarı açıldı.²⁰ Bu politikanın dışında Gömbös ve nasyonalist grupların temel siyasi görüşü, bir ölçüde kendi içine kapanma, bir ölçüde ise Berlin-Roma egemenliğinin amaçlarından çok farklı olan Doğu ile akrabalığın sürdürülmesiydi. Merkezinde ise Türk-Macar dostluğu yatıyordu. Gömbös'ün idolü Mussolini'den başka Mustafa Kemal Atatürk idi.²¹

II. Atatürk ve Gömbös

1. Gömbös'ün Türkiye Ziyareti ve Türk-Macar İlişkileri

Atatürk'ün önderliğinde emperyalizme karşı verilen Bağımsızlık Savaşı ve savaş sonrası Atatürk'ün yarattığı yeni Türkiye, Macaristan'da büyük hayranlık uyandırmıştı. İki ülke arasında Lozan Antlaşması'ndan hemen sonra karşılık-

14 *Magyarország Története 1918-1975*, s.81.

15 Sándor Kánya, *a.g.e.*, s.125.

16 Horthy, *a.g.e.*, s.177.

17 *Berthlen István Emlékirata*, s.129.

18 Horthy, s.179.

19 István Flesch, *Atatürk és Kora, Musztafa Kemal Atatürk Függetlenségi Háborúja és Kormányzása*, Corvina Kiadó, 2004, s.325.

* Horthy anılarında Gömbös'ün Hitler'i ziyaretinin, Ankara, Roma ve Varşova'ya gittikten sonra gerçekleştiğini yazmaktadır (bkz. Horthy, s.179). Horthy'nin ayrıca Hitler'in, Gömbös 1936'da öldüğü zaman, Münih'e gittiğini ve tabutuna sonuna kadar eşlik ettiğini, Budapeşte'ye ise defin töreni sırasında yer alması için Göring'i gönderdiğini ifade etmesi, iki lider arasındaki dostluğu yansıtmaktadır (*a.g.e.*, s.183).

20 *Magyarország Története 1918-1975*, s.81-82.

21 István Flesch, s.325.

lı iyi ilişkiler kurulmuş ve devam etmekte idi.²² Kral Naibi Horthy gibi, Gömbös de Atatürk'e büyük saygı ve hayranlık besliyordu.²³ 14 Ekim 1932'de kendisini ziyaret eden Budapeşte Türk Elçisine "Türkiye ile dostluğun kıymetli olduğunu ve Kont István Bethlen'in politikasını aynen izleyeceğini" ifade ettikten sonra, bu hayranlığını ve Türklerle olan bağlarını şöyle açıkladı:²⁴

"Benim kafam Türk'tür. Türklere karşı üç noktada pek güçlü bağlar ile merbutum. 1. Bir ırktan, Asyalı olmamız. 2. Harbi Umumi'de Türklere gördüğüm yüksek askerlik yeteneği. 3. Büyük reisinizin dehası ile yapılan büyük inkılaptır."

Gömbös ayrıca Atatürk'ün "Türk tarihi ve dili hakkındaki büyük girişimlerini takdir ve dikkatle izlediğini" vurguladı.

Türk Elçisine "Türkiye ile çok uzak olduklarını, fakat çok ilgilendikleri Balkan siyasetinde Türkiye'nin yardımlarını rica ettiğini" söyledi.²⁵

Gömbös hükümeti, Türk-Bulgar ilişkilerinin kurulmasını sağlamak istiyordu.²⁶ Daha önce Macar-Bulgar dostluğu söz konusu olmamasına rağmen, Bulgaristan'ın Balkanlardaki son durumunun Macaristan'ın Orta Avrupa'daki haline benzetilmesi nedeniyle Macaristan-Bulgaristan dostluğu oluşmaya başlamıştı. Macarlar Bulgaristan'ın Balkanlardaki Küçük İtilaf devletleriyle anlaşmasından çok korktukları gibi, revizyon itibariyle Bulgaristan'ın tek başına kalmasından ve tecrit edilmesinden de korkmakta idiler.²⁷ Türkiye, Fransa'nın önderliğinde oluşan Küçük Antant'a karşı olmak üzere oluşturulan İtalya, Macaristan ve Bulgaristan'ın grubuna dahil edilmek isteniyordu.²⁸ Kont Bethlen'in de 1930 yılındaki Ankara ziyaretinin amacının Küçük Antant'a karşı Türkiye'nin kazanılması olduğu anlaşılmaktadır. Atatürk ile de görüşen Bethlen'in Küçük Antant'a karşı, savaş yenilgisinin intikamını almak istediklerini anlatması ve en büyük neden olarak da Panislavizm tehlikesini ortaya koyması bunu göstermektedir. Buna karşılık Atatürk, Türkiye'nin etkili bir yardım veremeyeceğini söylemiş ve Macaristan'ın Balkan Birliğine ait düşüncelerini öğrenmek istemişti. Bu birlik ise varolan sınırları sabitleştirecek ve Macaristan'ın revizyon çabalarına engel olacaktı.

22 Melek Çolak, "Türk-Macar İlişkileri ve Macaristan'ın Türk İnkılabına Bakışı (1919-1938)", *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi, 8-12 Aralık 2003-Ankara, Bildiriler*, Cilt:II, Ankara 2005, s.1255-1261.

23 *A.g.m.*, s.1259.

24 *B.C.A.*, 30.10.0.0, 232.564.21, Dosya:421/21, Tarih: 22.10.1932.

25 *B.C.A.*, 30.10.0.0, 232.564.21, Dosya:421/21, 22.10.1932.

26 Flesch, s.325.

27 Çolak, "Macaristan'da Revizyonizm ve Balkan Pakı Çerçevesinde Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938)", s.9.

28 Çolak, "Türk-Macar İlişkileri ve Macaristan'ın Türk İnkılabına Bakışı (1919-1938)", s.1261-1262.

Görüşmelerde İsmet Paşa, özellikle Fransa-Türkiye ilişkilerinin iyi olmasını korumaya çalışmış, Bethlen ise Macaristan'ın İtalya ile yaptığı işbirliğinden gelen yararları anlatmıştı.²⁹

Gömbös ise şimdi Türk-Bulgar ilişkilerinin yararına³⁰, 17 Ekim 1933'de Dışişleri Bakanı Kálmán Kánya (bkz.Ek III) ile birlikte Türkiye ve Bulgaristan gezisine çıkıyordu.³¹

Yugoslav sınırı yakınlarındaki Beremend Köyünde, şerefine düzenlenen av partisinde, Macar İçişleri Bakanı Ferenc Fischer'in yaptığı açıklamaya göre Gömbös ve Kánya, Ankara ve Sofya'ya Türkiye-Bulgaristan ve Macaristan arasında bir ittifakın detaylarını somutlaştırmak için gitmişlerdi. Fischer'e göre bu ittifakın amacı Avrupa'nın yeni bir haritasını oluşturmaktır. Fischer, Çekoslovakya'nın Almanya ile Macaristan arasında paylaşılarak bir parçasının da Polonya'ya verileceğini söylemiştir. Ayrıca Romanya'dan Tuna'ya kadar tüm Dobruca bölgesi alınacak ve Bulgaristan'ın malı olacak, bu arada Transilvanya da Macaristan'a ait olacaktı.³²

Gömbös yola çıkmadan önce 17 Ekim günü şu açıklamayı yaptı:³³

"Ankara ve Sofya'ya sevgi yüklü gidiyorum. Akrabalara gidiyoruz. Hepimizi ilgilendiren konularda Türk ve Bulgar arkadaşlarla görüşeceğiz. Tekirdağ'a da gidip Erdel Prensi Rákoczi'yi anacağız. Onun sözleri Tanrının yardımıyla vatan ve özgürlük için bu zor zamanlarda gerçekten güncel."

Macaristan'da yayımlanan ve bu geziye geniş yer ayıran 1933 yılına ait Turán dergisi, Gömbös ve Kánya'nın yolculuğunu "sayı olarak az, fakat tarihi önemde bir bilimsel gezi" olarak nitelendirmektedir³⁴ (bkz. Ek IV).

Buna göre Macar heyeti Budapeşte, Belgrad ve Sofya üzerinden 19 Ekimde İstanbul'a geldi. Burada, akşam Ankara'ya gidecek olan Macar heyetini, Macarların temsilcileri ve Budapeşte Türk Elçisi Behiç Bey karşıladı.³⁵ Öğleden sonra Macar başbakanını özel bir araç Haydarpaşa'ya götürdü. Türk hükümeti onun için özel bir tren tahsis etmişti. İstanbul'dan Ankara'ya giden yol 15 saat sürüyordu. Fakat Gömbös güzelce işlenmiş toprakları, eskiden

29 Dezső Nemez, *A Bethlen-Kormány Külpolitikája 1927-1931-ben, Az "Aktív Külpolitikája" Kifejlődése És Kudarca*, Kossuth Könyvkiadó, 1964, s.353-356.

30 Flesch, s.325.

31 "Gömbös Gyula Keleti Útja és a Rodostói Ünnepség", *Turán*, XVI. évfolyam, 1933, s.27.

32 "Macaristan'da Revizyonizm ve Balkan Pakı Çerçevesinde Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938)", s.10.

33 Mikusch von Dagobert, "Kamál Atatürk", *Gazi Musztafa Kemál, Fél Évszázad Törökország Történelméből*, Budapest, 1937, s.184.

34 "Gömbös Gyula Keleti Útja és Rodostói Ünnepség", s.27.

35 "Gömbös Gyula Keleti Útja...", s.27.

çöl olan ama artık Macaristan'dan getirtilen fidanlarla dolu alanları çok beğendi. Bakımsız köylerin yerine modern çiftlikler kurulmuştu.³⁶

Gömbös'ü Ankara ziyareti sırasında, küçük bir Macar kolonisi karşıladı. Daha önce Macar insanının yalnızca gözü pek Küçük Asyalı seyyah olarak adım attığı bu şehirde, Atatürk zamanında Macarların yüzlercesi iş buldu. Türk makamları onların Türkiye'de çalışmasını desteklediler.³⁷ Ankara, Adana, Konya, Bursa, İzmir, Uşak, Edirne, Diyarbakır, İstanbul gibi şehirlerde pek çok Macar uzman görev aldı.³⁸ Mikusch von Dagobert bu dönemde 700-800'ü şeker sanayiinde çalışmak üzere 4.000-5.000 Macarın yaşadığını ifade etmektedir³⁹ (bkz. Ek V). Bu uzmanlardan biri olan ve Türk meteorolojisine hizmet eden Antal Réthly'nin "Ankara sokaklarında Macar sözünün Budapeşte'de Alman sözünden daha alışılmış" olduğunu vurgulaması, bu sayının abartı olmadığını göstermektedir.⁴⁰

Atatürk'ün Gazi Orman Çiftliği'nde de çok Macar uzman çalışmakta idi.⁴¹ Gömbös'ü getiren tren birkaç dakikalığına Mustafa Kemal Paşa'nın bu örnek çiftliğinin yanında durdu.⁴² Atatürk'ün 1931 yılındaki Adana ziyareti sırasında gittiği teknik okulda karşılaştığı, başarılı çalışmalarından dolayı çiftliğe Makine Fabrikası Müdürlüğü için çağırdığı genç makine mühendisi János György'nin 3 yaşındaki kızı Klara György de⁴³ Gömbös'ü karşılayacak olanlar arasında idi. Macar başbakanın çiftliğe geleceği duyulunca hazırlıklar başlamıştı. Gömbös trenden inince küçük Klara* ona çiçek sunacaktı. Klara'ya çiçeği verirken söyleyeceği sözler ezberletilmiş, güzel bir elbise giydirilmiş, başı taçlarla süslenmişti. Birkaç kez annesiyle prova yapmıştı.

36 Mikusch von Dagobert, *a.g.e.*, s.185.

37 József Kerekesházy, *Az Igazi Kemál, Egy Köztársaság Születése*, Terebess Kiadó, Budapest, 2000, s.205.

38 Dagobert, s.194-195.

39 *A.g.e.*, s.196.

40 "Réthly Antal Levele a Török Meteorologiai Szolgálat Megszervezéséről", *Az Időjárás*, 1926, s.39.

41 Dagobert, s.195.

42 *A.g.e.*, s.184.

43 Melek Çolak, "Bir Macar Çocuğun Anılarında Atatürk", *İlke*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, 2006, s.96.

* Çocukluğu Ankara'da Gazi Orman Çiftliği'nde geçen ve Atatürk'ü birçok kez gören Klara György'nin (Devai) Atatürk ile ilgili anıları tarafımdan yayımlanmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Melek Çolak, "Bir Çocuğun Anılarında Atatürk", s.95-105; Melek Çolak, "Bir Macar Çocuğun Anılarının Işığında Atatürk ve Türk-Macar İlişkilerine Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt:XXI, Sayı:63, Kasım, 2005, s.937-960.

Gömbös trenden inip kendisini bekleyen Macar vatandaşlarına doğru yürüdü. Küçük Klara, başbakanı görünce önceden öğretilen herşeyi unuttu. Aklına hevesle giydiği güzel elbisesi geldi. Eteğini tutarak başbakanı seslendi:

-“Amca bak! Ne güzel elbisem var!...”

Herkes güldü. Bu sevimli küçük kızdan ertesi gün Türk gazeteleri uzunca bahsettiler⁴⁴ (bkz. Ek VI).

Gömbös burada çalışan ve kendisini karşılayan Macar işçilerle görüştü, çiftliği gezdi⁴⁵ (bkz. Ek VII).

Bundan sonra Atlı Spor Klubü üyeleri Devlet Harası, Macar müdürünün yönetiminde yüksek düzeydeki konukları selamlamaya katıldılar. Ankara Garı'nda da görkemli bir karşılama töreni yapıldı. Macar heyetini Başbakan İsmet Paşa, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Beyle çok sayıda ileri gelen kişi karşıladı. Şeref kıtası Macar milli marşını çaldı. Macar bakanlar, Macar Büyükelçisi Lászlo Tahy eşliğinde İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü Bey ile görüşmele- re başladılar.⁴⁶ Bu sırada Macar başbakanının eşliğindekiler Ankara'nın suyunu sağlayacak olan barajın inşaatını gezdiler. İsmet Paşa Macar konukların şerefine akşam yemeği verdi.⁴⁷

Türkçe yaptığı konuşmasında dostluk ve arkabalığa değindikten sonra şunları söyledi:⁴⁸

...

“Biliyoruz ki Türk halkının bu büyük kıvanç gününde Macaristan'ın kalbi bizlerle birlikte atıyor. Sizlerin ziyaretinin Türkiye'de kendiliğinden etki yarattığı bu törende dostlarımızın hepsi yer alıyorlar.

Birkaç yıldan beri dünya barışı açısından endişe verici olan zor dönemler yaşıyoruz. İnsanlığın çektiği acılar öyle görünüyor ki yakında dahi hafiflemeyecek. Hükümetler tarafından üstlenilen sorumluluğu bu olay, çok daha ağır yapıyor ve fikirlerine inanılmış ülkelerin, kadere yön verdikleri bütün eylemlerinde, dünya liderlerinin bunu ciddi bir şekilde düşünüp taşınması gerekir.

Bu alanda ve dünya politikasının serüvenlerinde başbakanlık etmekle müşerref olduğum hükümetle Macar Krallığı hükümetinin işbirliği en verimli idi. Başbakan Bey! Bu işbirliğini sürdürmemiz ve daha iyi geliştirmemiz gerekir. Macar halkının mutluluğu öyle değerli ki, Türkiye az önce kabataslak anlattığım politikasına sadıktır.”

44 Çolak, “Bir Macar Çocuğun Anılarının Işığında Atatürk ve Türk-Macar İlişkilerine Bakış”, s.939-940.

45 Dagobert, s.185; “Gömbös Gyula Keleti Útja...”, s.27.

46 “Gömbös Gyula Keleti Útja...”, s.27-28.

47 Dagobert, s.185.

48 Dagobert, s.185-186.

Gömbös bu konuşmaya teşekkür ettikten sonra şöyle cevap verdi:⁴⁹

“Zatıalinizin az önce andığı 1929 yılı, hareket noktasıydı. Fakat bu dostluk çok yüzyıllık olduğundan milletlerimiz arasındaki dostluğun hareket noktası değildir. Hareket noktası, bizi karşılıklı olarak ilgilendiren sorunlarda politikamızı uzlaştırmak ve izlenecek ortak yolu takip etmemiz kararı idi. Halkımızın çıkarlarına dayalı ve gerçek ihtiyaçları göz önünde bulunduran bu politika, iki milletin birbirinden yana duygularını tamamen yansıtıyor. Zira tarihlerinin en bunalımlı anında bütün düşman dünyaya karşı durabilen devlet adamlarının ona teşebbüs etmesinin değeri daha büyük; ve onlar mucizevi enerjiyle, eşsiz kahramanlıkla açıkça kendi güçlerinden yarattılar yeni, güçlü ve muazzam, herkes tarafından hayran olunan Türkiye’yi.

Ekselansları tarafından vatan yazılmış altın sayfa, kesin olarak şimdiki güçlüklerde şanslı çözüm bulacakları ümidini veriyor.

Soylu dostlukla kaynaşmış kardeş halklarımızın duyguları, iki hükümetin çabalarıyla birleştirilerek mutlaka her işbirliğini geliştirecekler.”

Doğal olarak Ankara ziyaretinin ağırlık noktası, Atatürk’ün Macar konukları kabul etmesi idi. 21 Ekim öğleden sonra 16.30’da, Macar Başbakanı ve Dışişleri Bakanının iki saat boyunca Atatürk’ün yanında kaldıkları görüşme başladı. Bu süre zarfında Macar gazete muhabirlerine etraf gezdirildi. Atatürk daha sonra Macar gazetecileri kabul etti.⁵⁰

Turan dergisi Jenő Benda’nın Atatürk’ü “canlı renklerle tasvir ettiğini vurgulayarak bu tasviri dergilerinde ebedileştirmeyi değerli gördüklerini” ifade ederek, gazetecinin Atatürk hakkındaki izlenimlerini aktarmaktadır.⁵¹

“Önümüzde Mustafa Kemal Paşa’nın çalışma odasının kapısı ardına kadar açıldı. Dalgın bir şekilde göz atınca, sadece odanın ortasında kocaman müzakere masasının durduğunu görüyoruz.

Bütün dikkatimiz Sevr Antlaşması’nı yırttığı zaman, gerçekten “yenen” anlamına gelen Gazi adını hak eden modern Türkiye’nin yaratıcısı Mustafa Kemal Paşa’ya doğru dönüyor. Vücudunu saran siyah ceket orta yapılı, ince uzun görünüşünün zerafetini tebarüz ettiriyor. Geniş omuzlarının üzerinde olağanüstü anlamlı, sinekkaydı traş edilmiş yüz! Kara saçını arkaya doğru tarayarak kullanıyor; yüksek alınının altında büyüleyen koyu bir çift göz yanıyor. Burnu iri ve enerjik birkaç gölgeli kırışık yüzünün erkeksi etkisini yalnızca arttırıyor.”

Atatürk gazetecilere şu cümlelerle hitap etti:⁵²

“Macar basın temsilcilerine bütün Türk halkının dostluğunu ve saygısını sunuyorum. Bu toprağa bugün Türkiye denildiği gibi, Kral Géza za-

49 Dagobert, s.186-187.

50 “Gömbös Gyula Keleti Útja...”, s.28.

51 “Gömbös Gyula Keleti Útja...”, s.28.

52 “Gömbös Gyula Keleti Útja...”, s.28.

manında sizin ülkenize Türkiye denilirdi. Bunun kanıtı Bizans İmparatorunun Kral Géza'ya hediye ettiği Kutsal Macar tacının üst kısmında şu yazının okunabilmesidir: "Géza'ya Türkiye'nin esas Kralına!" Sizleri burada selamlayabildiğim için tekrar mennuniyetimi ifade ediyorum."

Başbakan Gömbös ise Atatürk'ün kabulü hakkında şu özlü açıklamayı yaptı:⁵³

"Yeni Türkiye'yi kuranla görüşmek benim için çok büyük bir şerefti. Ankara'da en önemli siyasetçilerin bile bizi akraba olarak düşündüğünden emin oldum."

Gömbös hayranlık duyduğu Mustafa Kemal Paşa'nın⁵⁴ karşısında adeta büyülenmişti.

Görüşmeden sonra duygularını şöyle dile getirdi:⁵⁵

"Kemal Paşa ekselanslarını gören ve işiten, komutanlık ve liderliğin niçin onun elinde olduğunu anlıyor."

Bundan sonra Macar Başbakanı ile heyeti İstanbul'a döndü. Orada eski bakan Gyula Pekar ve Tekirdağ'daki Rákóczi evinin açılış töreni için gelen heyetle buluştu.

23 Ekim Pazartesi günü akşam Atatürk'ün Ertuğrul adlı yatı ile Rákóczi'nin evinde süren kutlamaya katılmak için Tekirdağ'a (Rodosto'ya) hareket ettiler. Ertesi gün sabah 8'de gemi Tekirdağ'a yanaştı. Resmi ziyaretler sonrası, öğleden sonra Tekirdağ'a gelen ve aralarında 16 parlamento temsilcisinin bulunduğu 175 kişiden oluşan Macar grubu ile birlikte bakanlar, XVIII. yüzyıl Türk mimarisine göre Profesör Károly Müller'in restore ettiği mülteci Macar Prens Rákóczi'nin evini ziyaret ettiler. Pek çok Türk'ün de katıldığı törende Gömbös'ün Ferenc Rákóczi ve Türk-Macar kardeşliğine değinen konuşması coşkuyla karşılandı. Macar Elçisi Lászlo Tahy söylenenleri Türkçeye tercüme etti. Birkaç konuşmadan sonra çelenklerin konulmasıyla devam eden tören Macar milli marşı "Himnusz'la" sona erdi. Tören sonrası Gömbös, Rákóczi'nin kaldığı evi gezdi. Binbaşı Endre Somogyi Macaristan'dan getirilen toprağı evin bahçesine serpti. Akşam saat 19.00'da Macar devlet adamları ve ziyaretçiler İstanbul'a geri döndüler. Başbakan Gömbös ve beraberindekiler 25 Ekim akşamı Sofya'ya hareket ettiler. Macar ziyaretçiler grubu ise Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında yer almak için kaldılar.⁵⁶

Macar devlet adamları Bulgaristan'da da sıcak karşılandılar. 27 Ekimde Başbakan Musanov'un yanında, daha sonra Kral Boris'in yazlık konu-

53 Dagobert, s.188.

54 BCA, 30.10.0.0, 232.564.21, Dosya:421/21, 22.10.1932.

55 "Gömbös Gyula Keleti Útja...", s.28; Dagobert, s.188.

56 "Gömbös Gyula Keleti Útja...", s.28-29; Dagobert, s.188-190.

tunda özellikle ekonomik sorunlar etrafında gelişen görüşmeleri sürdürdüler. Başbakan Gömbös, Türkiye yolculuğuna benzer şekilde, Bulgaristan yolculuğu hakkında da memnuniyetini ifade etti. Macar heyeti 28 Ekimde Budapeşte'ye geri döndü.

Kalan Macar grubu ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 10. yıldönümü töreninde yer almak için İstanbul'dan Ankara'ya gittiler. 29 Ekimde düzenlenen askeri geçit töreninde, Mustafa Kemal Paşa'nın da katıldığı Ankara Palas'ta düzenlenen gösterişli kabul ve baloda yer aldılar. Daha sonra Atatürk TBMM'de kişisel olarak Macar delegasyonunu kabul etti.

Gyula Pekár orada şu konuşma ile Atatürk'ü selamladı:⁵⁷

“Ekselansları! Macar Parlamento üyelerinin delegasyonu ve de üç milyon üyeyi temsil eden Toplumsal Dernekler Federasyonu adına Macar ulusu için , şimdi jübilesini kutladığımız 10 yıl önceki kaostan şeref yolunda hızla ilerleyen Türkiye Cumhuriyeti'ni yaratan kardeş Türk milletinin Tanrı inayeti büyük devlet adamını, en büyük hayranlık ve sevgiyle selamlamama izin veriniz.”

Bu resmi geçit her birimizde silinmez hatıra bıraktı.... Türkiye, Ekselanslarını kendi kaderinin yönetilmesi için, başına geçirdiği zaman, parlak bir şekilde bu sınavı başardı. Ve Türk ulusu yanılmadı. Biz kardeş Macar ulusu, bu münasebetle kalbimizin bütün sıcaklığıyla ve sevgisiyle, sadece Türk ulusunun bilge basiretini değil, aynı zamanda ülkenin başındaki on yıllık faaliyetinin, Türk ulusunun tarihinde muazzam dönüşüm ve onun yeniden doğuşu anlamına gelen Ekselanslarını da sevinçle selamlıyoruz.”

Atatürk, bu konuşmaya Türkçe olarak cevap verdi. Sözlerini Reşit Saffet Bey Fransızca'ya çevirdi. Atatürk'ün bu konuşması Türk-Macar ilişkilerine bakış açısını dile getirmesi açısından oldukça önem taşımaktadır.

Şöyle ki:⁵⁸

“Heyetinizin Macar Parlamentosu ve toplumu adına Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yıldönümü nedeniyle bana gönderdiği bu içten ve dostane selamından çok sevinç duyuyorum.

Soylu Macar ulusu ile heyet aracılığıyla özel ilişkilere adım atabildiğime memnunum. Konuşmacınızın söylediği gibi bir ulusun büyüklüğü siyasi ve coğrafi alanına değil, ama ideallerinin önemine ve ruhi soyluluğuna bağlı. Macar ulusu önünde, selamlarımı dile getirmelerini rica ederim. Ve Macar ulusuna, Macar Senatosuna ve Parlamentosuna iletinler ki Türk ulusu kardeş, büyük Macar milletini selamlıyor. İnsanlık açısından Macar kültürünün ne kadar büyük değeri bulunduğunu bili-

57 “Gömbös Gyula Keleti Útja...”, s.29-31.

58 “Gömbös Gyula Keleti Útja...”, s.31.

yorum ve yeni Türkiye'nin 10 yıllık anma töreninde Macar kardeşlerimin yer aldığına çok memnunum. Birbirimizden uzakta olduğumuz zamanlar vardı. Ama bunun en temel sebebi iki ulusu birbirinden ayıran din ayrımıydı. Bununla beraber şimdi yalnızca uluslarımızın kültürünün yükselişiyse ve ülkelerimizin modernizasyonu ile uğraştığımızdan şanslı durumdayız. Öyleyse bu uğraş sırasında iki ulus arasında yakın ilişkiler kurabiliriz. Bu uğraşın izinde, tartışmasız ve sarsılmaz inançla Macar ulusunun geleceğine güveniyorum.”

Gyula Pekár, Atatürk'e Macaristan'ın ertesini yıl için Atilla'nın taç giymesinin 1500. yıldönümünde bir kültür kongresi düzenlemeye hazırlandığını bildirdi. Gösterişli kabullerden sonra, Macar ziyaretçileri taşıyan özel tren 31 Ekimde Budapeşte'ye geri döndü.⁵⁹

2. Gömbös'ün Türkiye Ziyaretinin Sonuçları

Ankara'daki Macar Büyükelçiliği raporlarına göre, (bkz. Ek VIII-a, Ek VIII-b) Gömbös ve heyeti Ankara'da iyi bir izlenim bırakmıştır.⁶⁰ Moskova yolculuğu öncesi, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Beyle görüşen Macar Elçisi, Macar Dışişleri Bakanı Kálmán Kánya'ya gönderdiği 10 Nisan 1934 tarihli ve 40/pol. sayılı raporda Tevfik Rüştü Bey'in, "Ankara'da bulunduğu beri herkesin sempatisini ve saygısını kazanan Gömbös'ün Atatürk ve İsmet Paşa arasında defalarca söz edildiğini vurguladığını" rapor etmektedir.⁶¹ 1935 yılına ait raporda da, Türk resmi çevrelerinden edindiği bilgileri nakleden Elçi Arnóthy Jungerth, Atatürk'ün 1933 ziyaretinden beri Gömbös'e ve onun dostluğuna çok değer verdiğini bildirmektedir.⁶²

Öte yandan Macar Parlamento heyetinin Ankara'da 10. yıl kutlamalarına katılması ve Macar turist grubunun Türkiye'de inceleme gezisi ve Tekirdağ'da restore edilen Prens Rákóczi'nin evinin açılış törenine katılmaları çok iyi etki uyandırdı.⁶³ Geziye geniş yer ayıran *Turan* dergisi, gezinin değerlendirilmesini yaparken, dostluk bağlarının gelişmesine muazzam ölçüde katkıda bulunduğunu ve kültürel alanda yararlı etkileri olacağını haber

59 "Gömbös Gyula Keleti Útja...", s.31.

60 *MOL (Magyar Országos Levéltár: Macar Milli Arşivi)*, K63 1934-32/1, Az Ankarai Magyar Királysági Követség 1933 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.22; K63, 1934-32-7, Macar Dışişleri Bakanı Kálmán Kánya'ya Ankara'daki Macar Büyükelçiliği tarafından gönderilen 10 Nisan 1934 tarihli ve 40-pol. sayılı rapor, s.2.

61 *MOL*, K63, 1934-32-7, 40/pol. sayılı rapor, s.2.

62 *MOL*, K63, 1935-32/1, Macar Dışişleri Bakanı Kálmán Kánya'ya Ankara'daki Macar Büyükelçiliği tarafından gönderilen 18 Mart 1935 tarihli ve 37/pol./1935. sayılı rapor, s.6-7.

63 *MOL*, K63, 1934-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1933 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.22. Macar Büyükelçiliği raporunda Macar Parlamento heyetinin sayısı 24, Macar turist grubunun sayısı 300 kişi olarak verilmektedir.

verdi.⁶⁴ Gömbös'e göre her iki ülkeye yapılan geziler Bulgar ve Türk milletleri ile olan kardeşlik bağlarını güçlendirerek, daha dostane ve ekonomik ilişkiler kurulmasına neden oldu.⁶⁵ Gömbös bu ziyareti ile daha önce gelişen Türk-Macar ekonomik ilişkilerini pekiştirdi.⁶⁶ Macar elçiliğinin 1934 yılı raporu "Macarların Türk ekonomisine katılımı" hakkında bilgiler sunmaktadır. Buna göre⁶⁷ Macar fabrikası Nitrokémia'nın Türk genelkurmayından patlayıcı madde trotil nakliyatı ve böyle bir maddeyi imal eden fabrika inşası için 1.5 milyon pengö değerinde sipariş alması, Macarlar açısından sevindirici bir sonuç oldu. János Dávid ve Oğlu Firması da bir Türk şirketiyle birlikte yaklaşık 3 milyon pengö değerinde Ankara Stadyumu ve modern bir hipodrom inşasına hak kazandılar. Ayrıca Standart Firması'nın daha büyük ölçüde orduya telefon araç gerecini nakletmesine ve 650 atın Macaristan'dan getirilmesine karar verildi.⁶⁸ Ankara ziyareti sırasında 22 Ekim 1933'te Ankara'da Tarafsızlık ve Hakemlik Antlaşması 5 yıllığına uzatıldı.⁶⁹ 18 Nisan 1934'de ise Türk-Macar Mal Mübadelesi ve Kliring (Clearing) Antlaşması imzalandı.⁷⁰

Karşılıklı ziyaretler devam etti. Macar milletvekili ve senato üyelerinin 29 Ekim 1933'de Cumhuriyet Bayramına katılımının karşılığı olarak, Mayıs 1934'de Hasan Saka başkanlığında, aralarında Türk Turing Klubü Başkanı Reşit Saffet Bey'in de bulunduğu 10 kişilik bir milletvekili heyeti Macaristan'a gitti.⁷¹ Bu heyeti kabul eden Gömbös, üzerinde büyük etki yaratan Ankara ziyaretinden bahsetti. Birbirlerine "kan ve kardeşlik bağları ile bağlı bulunan iki ulusun kültürel ve ekonomik alanlar da da yapacakları birçok şeyler bulunduğunu" söyledi.⁷² Gezide yer alan milletvekilleri "en iyi izlenimlerle" geri döndüler.⁷³ Özel olarak Türk parlamentosunun 10 üyesinin ve ayrıca büyük bir gezi grubunun Budapeşte'ye yolculuğundan başka, Rásonyi Nagy ve Ella

64 "Gömbös Gyula Keleti Útja...", s.31.

65 BCA, 30.10.0.0, 232.567.5, Dosya: 421/67, 14.11.1934, Budapeşte Elçiliğinden alınan tahrirat.

66 Kerekesházy, *a.g.e.*, s.205.

67 MOL, K63, 1935-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1933 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.13.

68 MOL, K63, 1935-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1933 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.42-43.

69 MOL, K63, 1934-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1933 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.23.

70 MOL, K63, 1935-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1934 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.VII.

71 MOL, K63, 1935-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1934 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.8.

72 BCA, 30.10.0.0, 232.567.2, Dosya: 421/64, 5.6.1934.

73 MOL, K63, 1935-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1934 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.8.

Megyery'in Türkiye konferansları kültürel ve belli bir dereceye kadar politik ilişkiler niteliği taşıdı.⁷⁴ 16 Ağustosta da Dr. Kun ve Dr. Berecz yönetiminde 23 Macar gazeteci de İstanbul'a geldi.⁷⁵

Kültürel ve ekonomik ilişkilerin gelişmesine rağmen⁷⁶, siyasi bağlamda Gömbös'ün düşündükleri gerçekleşmedi. Gömbös ve Kányá'nın Türk ve Bulgar ilişkisi yararına aracılık etmeleri beklenen sonucu vermedi.⁷⁷ Ankara ziyareti sırasında Macar devlet adamları "Türk politikasının kendini, uluslararası durumdan ders çıkardığı sonuca göre, güvenliği yararına garanti sözleşmeleri arasında gördüğü" sonucunu çıkarmıştı. Macar tarihçi Pál Pritz'e göre Gömbös ve Kányá'nın Türkiye ziyareti bu bakımdan "Türk politikasının değişiminin derecesini ortaya çıkarmıştı."⁷⁸ Atatarük'ün belirlediği dış politika ilkelerine göre Misak-ı Milli sınırları içinde ülkesini güçlendirmeyi, bağımsızlığından ve egemenliğinden ödün vermeden her devlet ile iyi ilişkiler kurmayı amaçlayan Türkiye için, revizyonizm ile ilgili Macar politikası yankı uyanırdı. 9 Şubat 1934'te de Balkan Paktı'nı imzalayarak anti-revizyonist gruba katıldı.⁷⁹ Gömbös'de 17 Mart 1934'de Roma'da Dollfuss ve Mussolini ile bir bakıma "revizyon karşıtı niyetle oluşturulan" Balkan İttifakına ve Küçük Antant'a karşılık Roma Protokolünü imzaladı.⁸⁰ Türkiye'nin Balkan Paktı içinde yer alması Macaristan tarafından Türk-Macar dostluğunun gelişimini engelleyen bir hareket olarak değerlendirildi.⁸¹ Buna karşılık Türk hükümeti, Türk-Macar dostluğunun değişmediği yolunda güven verici açıklamalar yaptı. Macar Büyükelçiliği raporları bu açıklamalarla doludur.⁸² Türk hü-

74 MOL, K63, 1935-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1934 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.43.

75 MOL, K63, 1935-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1934 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.52.

76 MOL, K63, 1935-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1934 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.42.

77 Flesch, s.325.

78 Flesch, s.325.

79 "Macaristan'da Revizyonizm ve Balkan Paktı Çerçevesinde Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938)", s.10-11.

80 Horthy, s.180.

81 MOL, K63, 1935-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1934 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.40.

82 MOL, K63, 1934-32/7, Macar Dışişleri Bakanı Kálmán Kányá'ya Ankara Macar Büyükelçiliği tarafından gönderilen 10 Nisan 1934 tarihli rapor, s.1-2.

K63, 1935-32/1, Varşova'daki Macar Krallığı Elçiliğinin 4 Mayıs 1935 tarihli raporu, s.3.

K63, 1934-32/7 Macar Dışişleri Bakanı Kálmán Kányá'ya Viyana'daki Macar Büyükelçiliği tarafından gönderilen 23 Mayıs 1934 tarihli rapor.

K63, 1935-32/1(I), Macar Dışişleri Bakanı Kálmán Kányá'ya Ankara'daki Macar Büyükelçiliği tarafından gönderilen 18 Mart 1935 tarihli rapor, s.6-7.

kümetinin Balkan Paktı'nın hemen sonra 6 Martta Türk-Macar Dostluk Sözleşmesinin uzatılmasına dair protokol imzalaması⁸³ bu dostluğun değişmediğinin vurgulanması açısından önemlidir. Atatürk'ün dirayeti ve ince zekası, Macaristan'ın kırılganlığını gidererek, karşılıklı iyi ilişkilerin devam etmesini sağladı. Macaristan Türkiye'nin Balkan Paktı'nda yer almasını içine sindirmek zorunda kaldı.⁸⁴ Türk basını da dış politika bakımından Macaristan'dan tarafsız bir şekilde, az olarak söz etmesine rağmen Gömbös'ün 1936 yılındaki ölümü nedeniyle en önemli basın organları en içten taziyelerini bildirip, Macaristan'dan yana dostluğu sıcak bir şekilde dile getirerek, Gömbös'ten övgü ile söz ettiler.⁸⁵

Sonuç

1932 yılında Macaristan'da iktidara gelen Gyula Gömbös, revizyonist bir politika izlemiştir. Almanya ve İtalya'ya yakınlık göstererek Trianon Antlaşması'nın tekrar gözden geçirilmesini istemiştir. Atatürk'ün hayranı olan Gömbös, onun gerçekleştirdiği devrimleri ilgi ile izlemiştir. Revizyonist dış politikasından başka, Türkiye ile dostluğun sürdürülmesine özen göstermiş, Balkan politikasında Türkiye'nin desteğini kazanmak istemiştir. Balkanlarda Türk-Bulgar ilişkisinin kurulmasına aracılık etmek için 1933 yılında Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Atatürk ile görüşmüştür.

1932-1936 yılları arasında Macaristan'da işbaşında olan ve diktatörlük eğilimi gösteren Macar Başbakanı Gyula Gömbös'ün Ankara ziyareti, Macaristan ve Türkiye arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkileri güçlendirmesine rağmen, Atatürk'ün revizyonizme karşılık barışçıl politikası nedeniyle siyasi bakımdan beklenen sonucu vermemiş, Gömbös Türkiye'yi kendi yanına çekememiştir.

Kaynaklar

I. ARŞİVLER

I.I. BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi): Muamelat Genel Müdürlüğü Fonu.

I.II. MOL (Magyar Országos Levéltár: Macar Milli Arşivi): K 63.

II. KİTAP ve MAKALELER

Bethlen István Emlékirata 1944, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988.

Csepanyi, Dezső; *A Gömbös Kormány Szociál Politikája, 1935-1936*, Szeged, 1966.

83 MOL, K63, 1935-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1934 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.40.

84 "Macaristan'da Revizyonizm ve Balkan Paktı Çerçevesinde Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938)", s.11.

85 MOL, K63, 1935-32/1 (I), Az Ankarai M. Kir. Követség 1934 Évi Összefoglaló Politikai Jelentése, s.41.

- Çolak, Melek; "Bir Macar Çocuğun Anılarının Işığında Atatürk ve Türk-Macar İlişkilerine Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:XXI, Sayı:63, Kasım 2005, s.937-960.
- Çolak, Melek; "Bir Macar Çocuğun Anılarında Atatürk", *İlke*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, 2006, s.95-105.
- Çolak, Melek; "Macaristan'da Revizyonizm ve Balkan Paketi Çerçevesinde Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı:8, Yıl:4, 2005, s.1-14.
- Çolak, Melek; "Türk-Macar İlişkileri ve Macaristan'ın Türk İnkılabına Bakışı (1919-1938)", *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi, 8-12 Aralık 2003-Ankara, Bildiriler*, Cilt:II, Ankara 2005, s.1253-1266.
- Dagobert von Mikusch; *Kamál Atatürk, Gazi Musztafa Kemál Fél Évszázad Törökország Történelméből*, Budapest, 1937.
- Érenyi, Tibor, János Kende, Lajos Varga; *Fél Évszázad A Szociáldemokrácia Története Magyarországon 1868-1919*, Politikátörténeti Intézet, 1990.
- Flesch, István; *Atatürk és Kora, Musztafa Kemál Atatürk Függetlenségi Háborúja és Kormányzása*, Corvina Kiadó, 2004.
- "Gömbös Gyula Keleti Útja és a Rodostói Ünnepség", *Turán*, XVI. évfolyam, 1933, s.27-31.
- Horthy, Miklós; *Emlékirataim*, Budapest 1990.
- Kánya, Sándor; *Cömbös Kísérlete Totalis Fasisztá Diktatúra Megteremtésére*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968.
- Kerekesházy, József; *Az Igazi Kemál, Egy Köztársaság Születése*, Terebess Kiadó, Budapest, 2000.
- Magyar Életrajzi Lexikon*, Első Kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
- Magyarország Története 1918-1975*, Szerzők: Balogh Sándor, Gergely Jenő, Izsák Lajos, Föglein Gizella, Második Kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest, 1988.
- Nemez, Dezső; *A Bethlen-Kormány Külpolitikája 1927-1931-ben, Az "Aktív Külpolitikája" Kifejlődése és Kudarca*, Kossuth Könyvkiadó, 1964.
- Ördögh, Piroska; *A Szakszervezetek Antifasiszta Tévékenysége a Gömbös-Kormány Idején*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.
- "Réthly Antal Levele a Török Meteorológiai Szolgálat Megszervezéséről", *Az Időjárás*, 1926, s.39-43.

EKLER

Ek I

Kont István Bethlen (sağda) ve Kont Gyula Károlyi
Bethlen István Emlékirata 1944, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988, s.25.

EK II

István Bethlen ve Gyula Gömbös (arkada) (1932)
Bethlen István Emlékirata 1944, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988, s.34.

EK III

Bethlen és Kánya Kálmán külügyminiszter eszmecsereje
a kormányzói fogadáson

Dışışleri Bakanı Kálmán Kánya (solda) ve István Bethlen.
Bethlen István Emlékirata 1944, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988, s.58.

EK IV

BÁTHORY ISTVAN EMLÉKEZETE

27

Ennek tudata bántotta is őt halálos ágyán. Míg jobban érezte magát, kifejezte kívánságát, hogy Lengyel- és Magyarország királya Báthory Zsigmond, Erdély fejedelme pedig sógora, Zamojszky kancellár, az ő tehetséges, odaadó híve legyen. Mikor pedig elhagyta creje, leíratta végrendeletét. A grodnói várból magyar föld felé száll a halál-dokló király minden gondolata.

„Megrövidültek napjaim. Érzékcím és szellemem felmondják a szolgálatot. Keveset tudok beszélni. Sértetlenül, épen, régi szabadságába visszaállítva, jó törvényekkel gazdagítva hagyom hazámat... Tudom, mivel tartozom hazámnak, mely nemcsak szült, táplált, hanem Isten után fel is emelt és dicsőségemért sok vért ontott.“

Vagyonának egy részét Erdélyre hagyja, hogy végső szükség esetén élhessen vele. Lelkét, tehetségét — sajnos — nem testálhatta senkire! Két nemes nemzet szíve dobban össze a nagy király születésének négy százéves fordulóján; kegyeletles ünneplésüknek azonban ma is bizonyos tragikus színt ad a be nem fejezett hatalmas mű, egy félbenmaradt nagy élet emléke.

A lengyelek legalább szabad, önálló, ép országban fejezhetik ki hálájukat a dicső királlyal szemben, aki szerencsésen megakadályozta Lengyelország felosztásának első tervét, szívós harcok árán visszavívta területi épségét és a további megmaradás biztos útját kijelölte; a trianoni Magyarország megemlékezésében elmélyül a tragikus vonás. — Mégis, mint sötét éjben világító fátyla, szent himnusz gyanánt, örök útmutatóként zendülnek meg és lesznek közkinccsé a nagy király legjellemzőbb szavai: „*Mit kívánjon éntülem az én hazámnak és atyámfiaimnak szerelme, sőt az Isten, az ki engem ez állapotra emelt, szüntelen elmémben forgatom.*“

Azt a kincset, melyet Erdélynek hagyott, eltékozolhatta az érdeketlen utód, de ez a varázsige örök kincsc, vezetője, felemelője lehet nemzetünknek, ha szent örökségként szívünkbe fogadjuk és komoly életprogrammá izmosítjuk.

(x)

Gömbös Gyula keleti útja és a rodostói ünnepeg.

Napilapjaink részletesen beszámoltak arról a nevezetes útról, amelyet Gömbös Gyula miniszterelnök és Kánya Kálmán miniszter tettek két rokonép országába. A turáni testvériség történetében külön fejezetet töltenek meg e 12 nap eseményei. Október 17-én utazott el a számára nézve kicsiny, de történeti fontosságú expedíció Budapestről s Belgrádon és Szófián át 19-én érkezett Törökország régi fővárosába, Isztambulba, ahol az ottani magyarok képviselői és *Behidzs* bej budapesti török követ fogadták az illusztris magyar utasokat, akik még ez este tovább utaztak Ankarára felé. Másnap reggel érkeztek az új főváros határára, ahol először megtekintették a Gázi mintagazdaságát. Az itt dolgozó magyar munkások, György János gépgyári üzemvezetővel az élükön, lelkesen üdvözölték a minisztereket; majd a török lovas sportklub tagjai vonultak ki dr. Csiky Ferenc, a török állami ménés magyar főigazgatójának vezetése alatt köszönteni a magas vendégeket. Ankarában a pályaudvaron fényes fogadtatás volt: *Izmet* pasa miniszterelnökkel és *Tevfik Rüzdsi* bej külügyminiszterrel az élén a török közélet számos kiválósága fogadta az érkezőket. A diszszázad a magyar himnuszt játszotta. A magyar miniszterek *Tahy* László követünk kíséretében még a délelőtt folyamán meg-

(x): *Turan* dergisinde Macar Başbakanı Gyula Gömbös'ün Türkiye ziyareti ile ilgili çikan yazı.

Turan, XVI. évfolyam, 1933, s.27.

EK V

Ankara'da yaşayan Macarlardan bir grup, Macar Büyükelçiliği'nin bahçesinde. Melek Çolak, "Bir Macar Çocuğunun Anılarının Işığında Atatürk ve Türk-Macar İlişkilerine Bakış" *Atatürk, Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:XXI, Sayı:63, Kasım 2005, s.955.

EK VI

Macar Başbakanı Gyula Gömbös'ü (soldan ilk sırada, şapkalı) karşılayan küçük Klara György (önde) ve annesi. (Gazi Orman Çiftliği tren istasyonu-1933) Melek Çolak, "Bir Macar Çocuğunun Anılarının Işığında Atatürk ve Türk-Macar İlişkilerine Bakış", *Atatürk, Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:XXI, Sayı:63, Kasım 2005, s.956.

EK VII

Gazi Orman Çiftliği'nde çalışan Macar uzmanlardan birkaçı, Klara György (önde sağda), babası János György (sağdan 3.) Ankara-1933.

Melek Çolak, "Bir Macar Çocuğun Anılarında Atatürk", *İlke*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, 2006, s.101.

balkáni béke konszolidálásának érdekében. A két ország közötti viszony, úgy gazdasági, mint katonai kollaboráció terén, mind szorosabbra fűződött. A szovjetek 1933. elején, majd pedig az 1934. év elején 8-8 millió ^{arany} dolláros árúított nyújtottak Törökországnak, amelynek kapcsán a török textil- és más gyárakat látták el gépekkel.

A török köztársaság 10 éves jubileumán 60 tagból álló szovjet delegáció jelent meg Ankarában, Vorosilov hadügyi népbiztos vezetésével. E delegáció katonai része az ünnepségek után valóságos szemlét tartott az ország stratégiailag fontos részében és a tengerszorosok közös megvédelmezése érdekében állítólag teljes megegyezésre jutottak. /53. pol. és 103/biz. St./

11/ Magyar viszonylatban.

A két ország közötti kitűnő baráti viszonyt erősen megingatta az a tény, hogy Törökország minden előzetes értesítés nélkül csatlakozott a keleti paktumokhoz, magáévá téve a támadó meghatározásáról szóló Politisz-Litvinov féle formulát, amelyről tudvalévő volt, hogy azt Magyarország ellenezte. Súlyosbította ezen török akció magyarellenes élet, hogy Törökország e tárgyban a kis entente államaival is szerződött.

További káros befolyással volt a két ország viszonyára Törökország szerződés kötése a kisentente két balkáni államával és ezek kapcsán külügyminiszterének revízióellenes kijelentései és állásfoglalása.

A már előre elhatározott újabb török politikai

EK VIII-b

orientáción a magyar miniszterelnök és külügyminiszter ankarai látogatása, valamint a semlegesítési és döntőbíróeségi szerződés meghosszabbítása változtatni már nem tudott /42 és 54. pol/ .

A törökök, érezve a magyarokkal szembeni rossz helyzetüket, amelybe semmissetre sem magyarellenes érzelmek, de másoldalu realpolitikai elgondolások vonták őket bele, minden kindíkozód alkalmat felhasználtak arra, hogy megsértődöttségüknek kifejezést adjanak és egyes török lapokban, nyilván ellenségeink befolyására, magyarellenes megnyilatkozások is napvilágot láttak. /40 és 50. pol./

Másrészt természetesen továbbra is több barátságos sajtómegnyilatkozás is megjelent a török lapokban és a török politikusok erősen hangsúlyozták, hogy a két ország politikai és gazdasági barátkozására továbbra is nagy súlyt helyeznek /60. pol./.

Igen jó hatást keltett egy 24 tagból álló parlamenti magyar delegáció megjelenése az ankarai 10 éves jubiláris ünnepeken, valamint egy kb. 300 tagból álló magyar turistacsoport tanulmányútja Törökországban és részvételük a rodostói restaurált Rákóczi ház ünnepélyes felavatásán. Ugy a magyar képviselő-delegáció, mint a turisták látogatásának viszonzását elhatározták és arra minden valószínűség szerint az 1934. év folyamán sor fog kerülni.

Ankara'daki Macar Elçiliğinin 1933 yılına ait raporu.

MOL (Magyar Országos Levéltár: Macar Milli Arşivi), K63 1934-32/1, s.22.

